

PREFAȚĂ

Lucrarea semnată de Cezar Stanciu spune povestea României comuniste, regimul politic creat de Iosif Vissarionovici Stalin în spațiul carpato-danubiano-pontic la sfârșitul ultimei conflagrații mondiale, de la începuturile sale represive până la epilogul acestuia în baia de sânge de la Timișoara, București și din alte localități din țară. În urma comunismului, după 45 de ani, puține lucruri mai sunt la fel: orașele, satele, mediul ambiant, arhitectura, structura economică și socială și mai ales omul nu mai sunt cum au fost. A fost creat nu numai „*omul nou*”, dar și „*orașul nou*”, „*satul nou*”, „*sportul nou*”, „*muzica nouă*”, „*arhitectura nouă*” (având în prim-plan „*Palatul Poporului*”), „*poporul nou*” și „*istoria nouă*”. Nu toate transformările care au avut loc sunt la fel de deplorabile, iar unele nu sunt deplorabile de loc. România „*cea veche*”, înfrântă și răpită în 1944/1947, nu fusese raiul pe pământ. Era așadar vulnerabilă. Aceasta a ajutat noul regim, în ciuda caracterului său represiv și totalitar, să câștige ceva adepți în prezentarea sa ca o cură a viciilor trecutului „*burghezo-moșieresc*”. În lumina transformărilor care au avut loc, însă, este necesar să înțelegem acest trecut. Regimul a clamat de-a lungul celor patru decenii și jumătate ale existenței sale că reprezintă o eră nouă în istoria „*patriei*”. Într-un fel, a fost. Istoricul ce a scris această carte ne explică în ce fel și care este moștenirea acestui regim pe care, uneori, din amnezie sau necunoaștere, nu o mai realizăm. Ne invită, așadar, să redescoperim un trecut recent ce a devenit, într-un fel perfid, inoculat, dar și, în prima sa etapă, în mod direct, abrupt, criminal, parte a identității noastre. Chiar dacă este un trecut adesea traumatic, putem oare să refuzăm explorarea lui?

În anul 2002 vizitam pentru prima dată Muzeul Vasa din Stockholm. Acesta prezintă povestea vasului de război „*Vasa*”, gândit în anii 1620 ca nava amiral a flotei suedeze ce se războia în acea perioadă cu Polonia pentru dominium Maris Baltici, un

amplu proiect al regelui Gustav Adolf. Henrik Hybertsson, un cunoscut constructor de nave olandez, a fost mandatat să construiască vasul. Totuși, la 10 august 1628, atunci când a fost lansat la apă, în fața unei mulțimi de spectatori, oficiali, diplomați, vaporul s-a scufundat după numai câteva minute, zeci de membri ai echipajului pierzându-și viața. Vinovat el însuși pentru producerea catastrofei navale prin indicațiile sale prețioase, regele, furios, a pornit o vânătoare de vrăjitoare. Între altele, pe cele două laturi ale sale, vasul cuprindea circa 700 de sculpturi și ornamente superbe care îngreunau partea superioară a navei, dar pe care monarhul le crezuse indispensabile: acestea aveau rolul de a rescrie istoria, prezentând scene din mitologia greacă, civilizația romană, din Biblie și reprezentări idealizate din istoria suedeză. Cei doi „*arbori genealogici*”, civilizația greco-romană și creștină, pe de o parte, și trecutul reinterpretat suedez, pe de alta, convergeau și atingeau apogeul în jurul monarhului însuși. În mod similar, comunismul stalinist, impus românilor de Stalin, cu iconografia sa sacră, precum și trecutul cosmetizat românesc, ediția revizuită de Gheorghiu-Dej și adăugită de Ceaușescu, vor converge în jurul Conducătorului, geniului din Carpați, primului conducător comunist cu sceptru regal, scenă de un suprarealism ce a reușit să-l uimească chiar și pe Salvador Dali. În atelierile istoriografice și iconografice ale regimului, marele boier feudal care a fost Mihai Viteazul putea foarte bine să concubineze cu radicalul inginer social Lenin. Și, totuși, unii români au apreciat și chiar au susținut și continuă să facă apologia acestui „*mezaliaj*”. Autorul acestei cărți ne explică cum a fost acest lucru posibil.

Autor deja a două monografii intitulate „*Devotați Kremlinului. Alinierea politicii externe românești la cea sovietică în anii '50*”, rezultat al lucrării sale de doctorat, și „*Frăția socialistă. Politica RPR față de țările lagărului socialist 1948-1964*”, citat în lucrările de specialitate naționale și internaționale, inclusiv în celebra revistă ISI Nationalities Papers publicată de Routledge, Cezar Stanciu este unul dintre cei mai avizați istorici

ai politicii externe a României în anii 1945-1964 și ai istoriei perioadei comuniste, în general. Prin urmare analizele sale cu privire la cuprinderea și desprinderea României din îmbrățișarea „*marelui urs*”, precum și la politica externă românească în deceniile ulterioare, prezintă un deosebit interes, autorul realizând o sinteză nu numai a bibliografiei existente, la care a contribuit consistent, dar aducând la lumină și roadele unor cercetări proaspete de arhivă, ceea ce face ca lucrarea să prezinte interes nu numai pentru publicul pasionat de istorie, căreia îi este închinată, ci și pentru specialiști.

Abordând perioada comunistă din trecutul nostru recent, câteva probleme se cuvine a fi clarificate. În primul rând este o chestiune de terminologie. O serie de istorici preferă termenul de „*socialism*” celui de „*comunism*” pentru a o descrie, având o motivație complexă în acest sens, centrată pe modul de auto-definire a statelor și multor partide din regiune. Consider că autorul are totuși dreptate să opteze pentru termenul de comunism, cu toate nuanțele de rigoare, între altele, pentru a nu-l confunda totuși cu socialismul occidental și scandinav, un curent și regim politic mult mai respectabil. În al doilea rând, lucrarea de față prezintă trecutul recent al României, abordând, tematic, atât chestiunile economice, sociale, culturale, dar mai cu seamă cele politice și de relații internaționale. Prin urmare, lucrarea nu poate epuiza subiectul, dar conturează principalele linii de evoluție în toate aceste domenii, fiind prin urmare o sinteză extrem de pertinentă și utilă. „*Păcatul original*” al regimului comunist român a fost totalitarismul, dublat de teroare. Milioane de oameni, într-un fel sau altul, au căzut victimă acestei terori. Mulți, eliberați din închisorile comuniste, după chinuri de neimaginat, uneori după frângerea rezistenței lor, se simțeau afară chiar mai prizonieri ca în gulag. Nu numai politicieni, intelectuali de frunte, generali, membri ai clerului, oameni de afaceri de succes sau mari proprietari s-au numărat printre victime, deși numele unor Iuliu Maniu, Gheorghe Brătianu, Mihail Manoilescu sunt, evident, printre cele mai

cunoscute. Cele mai multe au fost însă simpli țărani, muncitori, grade inferioare din armată, și cum teroarea își devorează proprii fii, chiar un număr important de comuniști și adepți ai Dr. Petru Groza din Frontul Plugarilor. Nu întâmplător, așadar, autorul se oprește asupra totalitarismului, terorii sistematice, rezistenței, de la început, și încetării rezistenței deschise, mai târziu.

Cercetător asiduu și avizat al fadelor dosare cu privire la deciziile comerciale și economice ale regimului comunist, autorul reușește să redea publicului cititor o imagine veridică a viziunilor și priorităților regimului din acest punct de vedere și să ilustreze în mod adecvat preocuparea excesivă a regimului cu industrializarea, în special cu industria grea, în dauna altor ramuri economice, în special a industriei ușoare și a agriculturii. În momente esențiale, regimul, care a reușit totuși să integreze țara în **FMI** și **BIRD** în 1972, a luat decizii inspirate din rădăcinile sale staliniste pe care nu le-a părăsit, în fapt, niciodată. Coerciția, cartelizarea, cozile la care mulți dintre noi am fost nevoiți să stăm ore în șir, învechirea tehnologică și pierderea contactului cu noutățile științifice, au fost câteva consecințe ale acestor măsuri adoptate cu fața spre trecut.

Cultura și artele nu pot prospera pe termen lung, nu se pot înnoi, nu pot să exprime diversitatea și complexitatea experiențelor umane în lipsa unui mediu liber de dezvoltare. Ca și în Germania nazistă sau în Uniunea Sovietică, artelor și culturii li s-a cerut să aplice comandamentele politice, au fost înregimentate, orientându-se spre construcții și reprezentări grandioase și colorate, sper scrieri menite să glorifice realizările regimului, un substitut de cultură care, în fapt, a slujit la perpetuarea și menținerea la putere a comunismului. Actori, regizori, poeți, prozatori, arhitecți etc. au slujit astfel regimului comunist român, unii cu ardoare, găsindu-și ulterior diferite scuze și continuându-și cariera liniștiți. Chiar și cultura de protest a fost confiscată și utilizată de regim în atingerea scopurilor sale! În aceste domenii a fost, poate, cea mai evidentă ipocrizia, caracterul duplicitar.

Lucrarea de față explică cum de a fost posibil acest lucru și cum se explică dimensiunea redusă a opoziției la agresa regimului din anii '70 - '80.

Lucrarea este concepută de autor pentru a fi citită fie integral, fie pe capitole, pentru cei interesați numai de anumite aspecte ale istoriei comunismului românesc, dar eu aș recomanda lecturarea sa de la început până la sfârșit. În fond, viața unei societăți prezintă o complexitate, pe care narațiunea nu o poate segmenta în totalitate în didactica prezentării faptelor și proceselor istorice. Descrierile, reflecțiile autorului, analizele „*transtematice*” pot răpi cititorului interesat doar de un domeniu șansa de a descoperi comori nebanuite în altele.

Conferențiar de istorie contemporană eu însumi, am citit de-a lungul timpului excelente sinteze dedicate acestei perioade, pe bazele documentare existente la momentul la care au fost scrise, de autori precum Ghiță Ionescu, Vlad Georgescu, Catherine Durandin, Florin Constantiniu, Ioan Scurtu, Dennis Deletant, Vladimir Tismăneanu. Unele dintre aceste lucrări, mai ales cele ale autorilor români publicate în ultimii ani, precum și cele ale autorului american de origine română Vladimir Tismăneanu, prezintă reflecțiile unor persoane care îmbină, în fond, rezultatele cercetărilor recente cu experiențele personale legate de regimul comunist. În special acestea din urmă par a-i separa pe acești specialiști reputați! Rezultat al unei cercetări respectabile, lucrarea semnată de Cezar Stanciu nu diferă în mod esențial de acestea din punct de vedere științific, dar diferă fundamental din punct de vedere al experiențelor de viață trăite de autor. Născut la începutul deceniului al IX-lea al secolului trecut, autorul s-a maturizat și și-a extras experiențele de viață mai ales în perioada tranziției. Aceasta face din sinteza de față prima asemenea realizarea a unui autor postcomunist, cu tot ceea ce implică acest lucru: absența unei experiențe directe de durată cu regimul și a cunoștinței personale cu unii din liderii săi, pe care au avut-o mulți dintre ceilalți autori, dar și posibilitatea de a înnoi câmpul tematic și a

muta centrul de interes și a accentua anumite aspecte de interes pentru generația sa. Cel mai important, însă, este pasul spre o istorie a comunismului sine ira et studio pe care această lucrare îl marchează.

Aflați la marginea și în dependența unui Imperiu Otoman aflat într-o lungă și dureroasă chindie, românii au trebuit să împărtășească din avatarurile unei societăți de periferie și în decadență, ceea ce i-a îndepărtat în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea de evoluțiile contemporane din apusul Europei. A fost nevoie de mai bine de un secol pentru a încerca să ardă etapele în cursa spre Europa. Au fost nevoiți în a doua jumătate a secolului al XX-lea să repete experiența, fiind de astă dată la periferia și sub dependența Uniunii Sovietice. Această lucrare narează această poveste, aducând știința în slujba cunoașterii. În fond, după cum afirma Francisco Goya, „**somnul rațiunii naște monștri.**”

Recomand, prin urmare, această lucrare nu numai ca pe un exercițiu de rațiune și cunoaștere, ci și, spiritual, ca pe un fel de exorcizare, pe care trebuie să o practicăm măcar din când în când. O sinteză excelentă, analitică și pertinentă, lucrarea invită publicul pasionat de istorie de toate vârstele, profesorii, oamenii de cultură, specialiștii, studenții de la domeniile Istorie, Relații Internaționale, Științe Politice, Relații Economice Internaționale, Științe Economice etc., la lectură și la critică, urmând a stârni, sunt convins, numeroase meditații, dezbateri și a deschide drumul pentru noi cercetări. Pentru cei ce nu cunosc foarte bine acest trecut, lucrarea reprezintă o fereastră proaspăt deschisă, pentru cei ce cunosc și au trăit epoca, o oglindă.

Târgoviște, 10 februarie 2010

Silviu Miloiiu

ÎN LOC DE INTRODUCERE

În primăvara lui 1944, Gheorghiu-Dej și tovarășii săi erau încuprinși de o stare de agitație, simțind parcă apropierea unor evenimente decisive, a căror amploare cu greu o puteau intui. Atmosfera în lagăr era tensionată, neliniștea se insinua discret printre gardieni, generând confuzie și nesiguranță. Optimismul începutului de război se epuizase de mult și presimțiri grele apăsau asupra tuturor.

Dej simțea apropierea momentului hotărâtor. Cu greu ar fi putut explica în ce consta acesta, dar instinctul îi spunea că o lume nouă se va deschide în lunile următoare și cei mai bine plasați vor avea de câștigat. Treptat, sentimentul că gardienii îl controlează, că au putere asupra lui, se estompa. Începea să se simtă deasupra lor. Tovarășii îi transmiteau fel de fel de informații, de afară era bombardat cu noutăți, idei și planuri, iar el trebuia să aleagă, să deducă prudent acțiunea potrivită.

Ceva îl trăgea spre București, simțea că trebuie să fie acolo. Mai târziu, fugind cu Maurer din lagăr, Dej n-a mai avut ocazia să mediteze mult. Întâmplările se succedau cu o viteză amețitoare și se simțea prins într-un carusel imposibil de stăpânit. Trebuia să-și păstreze limpezimea minții, trebuia să hotărască în cine să aibă încredere, trebuia să-și controleze reacțiile.

Fugind alături de Jean, în căutare de adăpost, Ghiță nu știa că urma să schimbe istoria României. Începea o lungă istorie a măririi și decăderii unui grup format între închisori și conspirații, ce avea să transforme înfățișarea țării. Șansonetele, bulevardele interbelice și alaiul lor de poeți, birjarii și florăresele, vor fi înlocuite de beton, macarale și furnale. Dej s-a lăsat purtat de vremuri, dar a învățat să le stăpânească. Farmecul societății interbelice a fost îngropat la Canal. Din prudență, dar și din convingere, Dej a aplicat cu multă asiduitate tot ceea ce învăța la Moscova.

Pe măsură ce timpurile se schimbau, oamenii la rândul lor se schimbau sau... dispăreau. Dej descoperirea vulnerabilitățile dușmanilor, dar și pe ale stăpânilor. Lumea care se năștea era a lui și nu avea de gând să permită nici unora, nici altora, să și-o însușească. Cu răbdare și chibzuință, el s-a descotorosit de adversari și a scăpat de sub controlul stăpânilor. Puterea era în mâinile celui ce avea răbdare și Dej a învățat de timpuriu să nu se grăbească.

Sub ochii lui, generații întregi descopereau un destin diferit de cel al părinților. Moartea unuia făcea loc vieții altuia. Tineri și bătrâni își găseau un loc nou în societatea pretinsă socialistă, sperând într-o viață liniștită și prosperă, sperând în mai bine. Concediile de pe litoral făceau din crimele colectivizării doar amintiri îndepărtate, fantome ale unui trecut pe care nimeni nu dorea să și-l amintească.

Ceaușescu a știut să se folosească de înțelepciunea bătrânului. În tăcere, deseori pe ascuns, el a deprins de la învățătorul său arta controlului. Între timp se născuseră alte generații, ce nu se mai raportau la trecut, ci la regimul său. Ceaușescu descoperea lumea și vizitele în străinătate. Românii descopereau la rândul lor confortul urban. Pentru toți, viitorul părea plin de promisiuni. Oricine ar fi acceptat partidul, pentru un strop de normalitate. De altfel, pentru cei născuți după război, partidul era normalitatea.

Spre deosebire de învățător însă, ucenicul a pierdut controlul. Ceea ce l-a ridicat, l-a și distrus în final. Deschiderea pe care a orchestrat-o a arătat românilor imaginea unei alte lumi, despre a cărei existență știau prea puțin. Tinerii lui Ceaușescu nu mai erau tinerii lui Dej, însă ucenicul nu a înțeles aceasta. Valul schimbărilor l-a făcut să-și piardă limpezimea minții. Fantasma succesului l-a îmbătat. Treptat el a descoperit cum toată lumea se întoarce împotriva lui. Elanul se epuizase iar lumea nouă se ridica împotriva creatorilor săi.

Când aștepta, speriat și înfrigorat, într-o Dacie a Miliției, în pădurile din preajma Târgoviștei, amintirea tovarășului

Gheorghiu era foarte departe pentru Ceaușescu. La sfârșitul lumii, nimeni nu-și mai amintea de nașterea acesteia. În după-amiaza rece de 22 decembrie, zilele fierbinți ale lui august 1944 păreau să fi fost ficțiune. Nici o urmă a lumii vechi nu mai exista, decât, poate, în fotografii.

* * *

În urma celui de-al doilea război mondial, România a devenit parte a sferei sovietice de influență. Partidele comuniste din țările est-europene, dirijate de la Moscova și cu concursul ocupantului sovietic, au acaparat puterea prin sabotarea cadrului instituțional, prin manipulare și violență. Stalin plănuia să-și asigure „prietenia” acestor țări, pentru a-și menaja granițele apusene printr-o centură de securitate („*glacis strategic*”). Când și în ce condiții a decis Stalin să întreprindă aceasta, în ce condiții s-a luat decizia și cât de departe trebuia să meargă „prietenia”, sunt încă întrebări care suscită aprinse dezbateri printre istorici. La fel de controversată este natura relației dintre deteriorarea relațiilor sovieto-americane, după război, și accentuarea procesului de sovietizare.

Indiferent când și cum a fost luată decizia, indiferent cât de departe trebuia să meargă aceasta, Partidul Comunist din România s-a pus cu mult succes în slujba Moscovei, pentru ducerea ei la îndeplinire. Compromis de politica sa anti-națională din perioada interbelică, lipsit de sprijin electoral, Partidul Comunist a recurs la alianțe politice care să-i sporească credibilitatea. Atât înainte, cât și după 23 august 1944, comuniștii au făcut parte din diferite alianțe politice, prin intermediul cărora au încercat să acapareze puterea.

Comuniștii și-au alcătuit de asemenea propriile mijloace de forță, prin acapararea sindicatelor și prin constituirea de grupuri înarmate („*gărzi patriotice*”). Acestea aveau scopul de a intimida adversarii politici și de a sabota stabilitatea socio-politică a țării. Cu ajutorul Comisiei Aliate (Sovietice) de Control a fost instituită o aspră cenzură, ce nu a permis

afirmarea punctelor de vedere adverse. Puternic susținuți de la Moscova, comuniștii au reușit în mai puțin de un an de la lovitura de stat din august 1944 să numească primul guvern controlat de ei. Rezistența îndârjită a generalului Rădescu, ultimul premier necomunist al României, a fost înfrântă prin violență și șantaj. Intervenția directă a comisarului sovietic Vișinski l-a „convins” pe regele Mihai că guvernul condus de Groza și controlat de PCR era singura soluție viabilă de guvernare.

Guvernul Groza a pregătit calea comuniștilor spre putere, în special prin crunta represiune declanșată contra adversarilor politici, sub pretextul epurării legionarilor. Partidele țărănesc și național-liberal au fost tot mai mult îngrădite în libertatea de mișcare, în timp ce ocupantul sovietic privea aprobativ, iar anglo-americanii se mulțumeau cu proteste formale. Treptat, comuniștii au acaparat cea mai mare parte a cadrului instituțional, în special mijloacele de control precum internele, justiția și economia. Singurul care putea interveni contra guvernului Groza, pentru a bloca acest proces, era regele. Însă, atunci când acesta a încercat să înlăture guvernul Groza, a fost rândul sovieticilor să intre deschis în scenă. Sovieticii l-au apărat pe Groza în fața anglo-americanilor, iar compromisul la care aceștia au fost convinși să adere consolida poziția lui Groza.

În 1946, comuniștii și-au formalizat prezența la putere prin alegerile falsificate grosolan, cu concursul ocupantului sovietic. Culpabilizarea regimului antonescian, a legionarilor, omniprezența comuniștilor și manipularea, toate acestea paralizaseră resorturile de reacție ale societății. Românii luptau cu greu să supraviețuiască în condițiile unei secete cumplite, a lipsurilor provocate de război și de plata reparațiilor către URSS. Climatul nu putea fi decât favorabil pentru planurile Moscovei de sabotare a cadrului constituțional. Semnând Tratatul de Pace câteva luni mai târziu, guvernul Groza a mai scăpat de o grijă și a făcut un pas înainte către apropierea de Uniunea Sovietică.

A doua parte a anului 1947 a fost perioada reglării definitive a conturilor. La Washington, Harry Truman enunța doctrina îndiguirii și americanii pregăteau Planul Marshall. La București, liderii țărăniști erau arestați în urma unei înscenări, judecați și condamnați la ani grei de închisoare. Cea mai puternică rezistență anti-comunistă era dezmembrată și aruncată în pușcării. În iarnă, planul de acaparare a puterii era aproape complet. În preajma Anului Nou, Groza și Gheorghiu-Dej îi solicită regelui o audiență. Când vor ieși de la Palat, Mihai I nu mai era rege. Ultima rețuță căzuse. **Flamura roșie se ridică deasupra României.**

Iată cine vorbește din gura Chiaburului!